

En Beğendiğim Reklam ve Paranın Değeri

Prof. Dr. Sema KALAYCIOĞLU

CNN International'da zaman zaman bir reklam yayınlanıyor. Finans ve ekonomi haberleri spikeri Richard Quest, reklam filminde, panik içinde çantasını karıştıran bir hanımın düşürdüğü 1 peniyi (Penny/peni: 1 İngiliz sterlininin yüzde birine denk para birimi), *"Hanımefendi, peninizi düşürdünüz."* diye yerden alıp hanıma uzatıyor. Ama besbelli hâlâ kaybettiği nesnenin telaşındaki hanım, elinin tersi ile umursamadığını işaret eder bir şekilde, *"Boş verin o sadece bir peni."* diyor. İşte bu noktada Quest'in tepkisi izlemeye değer.

"Sadece Bir Peni Mi?"

"Sadece bir peni mi?" diye tekrarlıyor Quest şaşkınlık ve teessüfle. Sonra hemen *"Oysa herşey bu mütevazı peni ile başlıyor."* diye hatırlatıyor. *"Babanızın size verdiği ilk harçlık, ilk tasarrufunuz, kendi başınıza satın aldığınız ilk şekerleme, elinizde tuttuğunuz gurur, ilk işinizin temel taşı, işte bu mütevazı peni."* Bu çağda siyasi yaşamı keşmekeş içindeki ABD için hâlâ yapılan bu reklam, beni çok etkiliyor. Çocuklarım küçükken, 1980'li yılların sonunda, Türkiye'de kuruşun adı bile duyulmazken, ABD'de yine benzer bir reklamı duyduklarında verdikleri tepkiyi hatırlıyorum. O zamanki reklamda, Amerikan bağımsızlığının en büyük destekçisi Benjamin Franklin'i temsil eden bir oyuncu, elindeki bir peni'yi göstererek, *"Tasarruf edilen her peni, kazanılan bir peni'dir."* diyordu. Aradan geçen neredeyse otuz yılda, onca badireye ve değişen iktidarlara rağmen, ABD de "penny" ile ilgili tavrın değişmemiş olmasını önemli buluyorum. Neden Türkiye'de çocukların kuruşa, küçük torunumun, hergün biriktirdiği peni'lere verdiği değeri vermediğini, sorgulamadan edemiyorum.

ABD'de günlük yaşamda 100 doların ne kadar önemli bir banknot olduğunu, 12 dolar 12 sentlik bir alışverişte (Cent/sent: 1 ABD dolarının yüzde birine denk para birimi), satıcının, o 12 senti sizden mutlaka alacağını, sizin de 12 senti 25'e tamamlayan 13 senti *"Üstü kalsın."* diye satıcıya bırakamayacağınızı hatırlatmama izin verin. *"Ben sent'e (peni'ye) önem vermiyorum."* diyemeyeceğiniz bir ülke ABD. Topladığınız peni'ler ise, reklamlardan da esinlenerek, elinize bakan küçüklerin tasarrufu, yine reklamın ifadesi ile nelerin, nelerin mütevazı başlangıcı.

Paranın Değeri ve Kuruş

2005 yılında enflasyonu tek haneye indirmeyi başaran Türkiye, özenle 6 sıfır'ı atıp, 1 kuruşu yaşamımıza yeniden soktuğunda, o kuruşların kıymetini en iyi takdir edenlerden biri olduğumu hatırlıyorum. Çünkü Türkiye'nin zor yılları olan 1950'lerde ben ilk harçlığımı kuruş ile almıştım. Yeni kuruş, benim için "Affan dedenin bana çocukluğumu satması"[1] gibi olmuştu adeta. Ama hem yeni kuruş, hem de bir yıl içinde onun yerine sürülen kuruş, çok çabuk itibar yitirdi. Çünkü o en küçük para birimini, biz hiç bir zaman "bir peni" gibi onurlandıramadık. Kumbara hiç geri gelmedi. Çocuklar en küçük para birimine, şimdi hâlâ benim torunumun peni'ye baktığı gibi saygı ve birikim hevesi ile bakmadı Türkiye'de. Minibüs söförleri bir kuruş ile yaptığınız ödemelere içerledi. Ona "çingene parası" gözü ile baktı esnaf. Şimdi rayından çıkan dengelerle Türk Lirası ABD Doları, Euro ve İngiliz Poundu karşısında bir yıl içinde neredeyse % 100 oranında değer kaybetti. Üstelik bununla büyük bir ihracat hamlesi de yapabilmesine imkân yok. Kuruşun kendi var, ama adı yine yok.

Ulusal Para'nın Değerini Korumak İçin Güvenin Önemi

Evet para otoritesi, zamanında ve yeterince tepki vermedi, faizleri yükseltmedi ve insanların- kurumların bir kez daha yabancı paralara kaymasına neden oldu denilebilir. Ama ulusal para biriminden (önce kuruştan başlayarak) bu kadar çabuk vazgeçen insanların bunda hiç mi kabahati yok? Ayrıca hatırlatırım, ABD 2008'den bu yana düşük faiz politikasına rağmen dolar'ının değerini koruyarak, ihracatını arttırdı ve diğer makro dengelerini düzeltti. Hem de içerde ve dışarda nice siyasi çalkantıya rağmen. Bunda ekonomik istikrarın, siyasetten farklı algılanması kadar, hiç bir şekilde "O mütevazı peni"si yerine başka bir parayı, örneğin Euro sent'i veya kapik'i (Kopeck/kapik: 1 Rus ruble'sinin yüzde birine denk para birimi) ikâme etmeyen halk davranışının etkisi yok mu acaba?

Evet, Türkiye Güney sınırında bir sürekli çatışma halinde ve bunu finanse ediyor. Ayrıca milyonlarca mülteci barındırıyor. Ama Türkiye'nin bulunduğu savaş alanlarında ve başka yerlerde ABD yok mu? O zaman Türkiye'de sağlam Türk Lirasının barınmamasındaki, yapısal, ekonomik (üretim-verimlilik-dağılım-tüketim) ve sosyo-psikolojik sorunlara dikkat etmek gerek. Ayrıca neden bizim kendimize, birbirimize, kendi ülkemize ve daha önemlisi, lira ve kuruş olarak paramıza bu kadar çabuk güven yitirdiğimizi açıklamamız gerek. Hem de hiç güvenilmediğini sık sık dile getirdiğimiz bir müttefikin parasına daha çok güvenerek.

[1] Cahit Sıtkı Tarancı şiiri